

BÖLGESEL TİCARET ANLAŞMALARI VE DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ

I. Giriş

Dünya Ticaret Örgütü'nün (DTÖ) temeli, ayırıcı olmama esasına dayanmaktadır. Bu ilke, Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması'nın da (GATT) özünü oluşturmaktaydı. Halihazırda, “en çok kayırılan ülke (MFN)” hükmü bağlamında, GATT 1994'ün I. Maddesi; Hizmetler Ticareti Genel Anlaşması'nın (GATS) II. Maddesi ve Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması'nın (TRIPs Anlaşması) 4. Maddesinde özel olarak kapsanan söz konusu ilke, DTÖ'nü kuran Anlaşma'nın eklerini teşkil eden her bir hukuki metne de dayanak olan önemli bir unsurdur. Böyle olmakla beraber, DTÖ, GATT zamanında da olduğu gibi, üye ülkelerin gümrük birlikleri ve serbest ticaret anlaşmalarına gitmelerine, başka bir deyişle, birbirlerine diğer DTÖ ülkelerine nazaran tercihli uygulama yapmalarına olanak tanımakta, bu da MFN ilkesinin en önemli istisnasını oluşturmaktadır.

Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması'nın gümrük birlikleri ve serbest ticaret anlaşmalarına ilişkin XXIV. Maddesi'nin geçmişi, çok taraflı ticaret sistemini oluşturma çabalarının somutlaştığı Havana Şartı'nın kaleme alındığı aşamaya kadar gitmektedir. O tarihlerde, özellikle 1940'ların sonlarında yoğun bir şekilde başvuru ayırıcı ticari düzenlemelerin yıkıcı sonuçlarından alınan dersler de göz önünde bulundurularak, Bölgesel Ticaret Anlaşmalarının (BTA) istisnai uygulamalar olarak kalacakları ve çok taraflı ticarete de katkı sağlayacakları inancı hakimdi.

Hal böyle iken, XXIV. Maddenin oluşturulmasının ardından geçen, yaklaşık altmış yıllık dönemde, BTA özellikle de serbest ticaret anlaşmaları, istisna olmak bir tarafa uluslararası ticari ilişkilerde neredeyse “norm” halini almıştır. Halihazırda, DTÖ üyelerinin büyük bir bölümü en az bir BTA'na taraf iken, anılan anlaşmalar kapsamında gerçekleştirilen ticaret, dünya ticaretinin yarısını aşan bir bölümüne tekabül etmektedir. DTÖ Sekreteryası'nın konuya ilişkin çalışmaları mümkün olduğunca tarafsız bir perspektiften, mevcut BTA'nı dünya ekonomisi ve DTÖ kuralları bakımından değerlendirmeye yöneliktir.

Mevcut not, DTÖ Sekreteryası'nın bahse konu değerlendirmelerini derleme gayreti ile hazırlanmıştır.

II. Bölgeselleşen Dünya Ekonomisi

Son yıllarda BTA'ların sayısında çok büyük bir artış gözlenmektedir. GATT'ın yürürlükte olduğu yıllar boyunca, bildirimde bulunulan toplam BTA sayısı 126 iken (32'si halen yürürlükte), bir diğer ifadeyle yılda ortalama 3 adet BTA bildiriminde bulunulurken, DTÖ'nün kuruluşundan bu yana bildirimde bulunulan BTA sayısı 299'a (Ocak 2009 itibariyle 202 adedi yürürlükte) ulaşmıştır. Bu sayı, yılda ortalama 21 adet bildirimde tekabül etmektedir. Ocak 2009 itibariyle, DTÖ'ye bildirim yapılan BTA'nın sayısı 425'e ulaşmıştır. Bu anlaşmaların 234 adedi yürürlükte olup, 164 adedi mal ticaretini, 55 adedi hizmet ticaretini kapsamakta, 15'i ise mevcut bölgesel ticaret anlaşmalarına katılma yönündeki düzenlemeleri içermektedir.

BTA'nın sayısında görülen bu artışın, kısmen, ticari çıkarları korumaya yönelik bir refleksten kaynaklandığı söylenebilir. Etraflarındaki ekonomik bütünleşmelerin arttığını müşahade eden ülkeler, ayrımcı muameleye maruz kalma endişesi ile, kendileri de bir oluşum dahilinde yer alma gayreti içerisinde girmektedirler.

Mevcut BTA'larının % 81'ini Serbest Ticaret Anlaşmaları (STA), % 11'ini ise Gümrük Birlikleri (GB) teşkil etmektedir. Benzer şekilde, tamamlanması öngörülen (müzakere aşamasındaki) BTA'ların % 92'si STA, % 7'si ise GB formundadır.

Bölgesel ticaret anlaşmaları kapsamındaki ticaretin ulaştığı düzeyler değerlendirilirken, üç önemli hususun daha dikkate alınması isabetli olacaktır:

- Tarım gibi önemli bazı sektörler genel olarak tercihli düzenlemeye geniş kapsamlı şekilde konu edilmemekte veya hiç kapsamamaktadır.
- Gelişmiş ülkelerin, tarım-dışı ürünlerde DTÖ'ye konsolide hadleri halen çok düşük veya sıfırdır. Örneğin QUAD ülkelerinden, Japonya'nın sıfır olarak konsolide edilmiş bulunan MFN hadleri, tarifesinin % 25'ini oluştururken, AB için bu oran % 40'ın üzerine çıkmaktadır.
- Bazı durumlarda, ithalatçılar, tercihli rejimden faydalanmak için gereken menşe ispatı ve diğer formalitelerin MFN vergiyi ödemekten daha pahalıya mal olması nedeni ile, tercihli rejimden yararlanmama cihetine dahi gidebilmektedirler.

Yukarıda arz edilen üç husus, BTA kapsamında gerçekleşmekte olan ticaretin toplam ticaretten almakta olduğu payın, esasen, görünürdeki rakamların da ötesinde olduğu hususunu gündeme getirmektedir.

Ocak 2009 itibariyle, mevcut BTA'ların 129'u ikili, 45'i ise çoktarafli nitelik taşımaktadır. Yine aynı dönem itibariyle mevcut BTA'ların 95'i bölgeler arasında, 79'u ise bölge içi ülkeler arasında akdedilmiştir.

En fazla sayıda BTA'na Avrupa ülkeleri sahiptir. DTÖ'ne bildiri yapılmış olan tüm BTA'larının yarısı Avrupa ülkeleri tarafından gerçekleştirilmiş bulunmaktadır. Bu coğrafi bölgede Avrupa Birliği (27 üye bulunmaktadır) ve EFTA, söz konusu sayının yüksek olmasında rolü olan ülke gruplarıdır.

BTA kapsam olarak birbirlerinden oldukça farklıdır ve en basit hali ile, iki veya daha fazla gelişme yolundaki ülkenin sayısı sınırlı ürünlerde karşılıklı olarak tanıdığı tavizleri ihtiva etmektedir. Böyle olmakla beraber, günümüzde, tarife indirimlerinin çok ötesine geçerek, hizmetler, yabancı yatırımlar, fikri mülkiyet hakları, standartlar, rekabet politikası ve hatta çevre ve işgücü konularına yönelik hükümler içeren karmaşık anlaşmalar da mevcuttur. Bu durumun, giderek ticaretle bağlantılı pek çok hususu içermeye başlayan çok tarafli ticaret kurallarının bir yansıması olarak telakki edilmesi mümkündür.

BTA'nın sayı ve kapsam olarak çok ve karmaşık hale gelmesi çok tarafli kurallar bakımından bazı sıkıntıları da beraberinde getirmiştir. Öncelikle, bahse konu anlaşmaların, GATT 1994'ün XXIV. Maddesi ile ne ölçüde uyum içerisinde olduğu tartışmaya açıktır. Yukarıda da arz edildiği üzere, BTA yeknesak bir yapıya sahip değildir. Bu itibarla, her birinin öngördüğü kuralların çok tarafli ticaret sistemi açısından ayrı ayrı değerlendirilmesi gereği hasıl olmaktadır. Üçüncü ve genel bir endişe olmak üzere ise, yine, anılan anlaşmaların DTÖ kuralları ile uyumunu incelemek üzere oluşturulmuş bulunan kural ve usullerin yeterliliği de tartışmalı hale gelmiştir.

III. Bölgesel Bütünleşmelerin Siyasi Boyutu

Ülkeler, bölgesel ticaret anlaşmalarını gerek politik gerek ekonomik nedenlerle tamamlamakta veya genişletmektedirler. Örneğin, daha büyük bir pazar için üretiyor olmanın yarattığı maliyetleri düşürücü etki, yerli üreticilerin yabancı rekabete sınırlı ölçüde maruz kalmaları ve böylelikle daha büyük ölçekte rekabete hazırlıklı hale gelmeleri, yabancı sermaye için elverişli bir ortam yaratılması gibi nedenler bu doğrultudaki hareketlere hız kazandırmaktadır. Konuyla ilgili yapılan muhtelif çalışmalarda, bölgeselleşmedeki temel motivasyonun politik olduğu ve daha sonra ortaya çıkan ekonomik sonuçların iyi veya kötü olmasının geri planda kaldığı kaydedilmektedir.

Bölgeselleşmenin ardında dört ana politik neden olduğu söylenebilir. Bunlardan birincisi bölge içi ve dışı güvenliği sağlamaktır. Bu tür hareketlere örnek olarak Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu gösterilebilir. Güvenlik gerekçesi, MERCOSUR, ASEAN ve Körfez İşbirliği Konseyi'nin hayata geçirilmelerinde de etkili olmuştur. İkinci olarak, ticaretle başlayan bölgesel işbirliği, çevre kirliliği ile mücadele, doğal kaynakların paylaşımı ve ticaret için altyapının (demiryolu, karayolu ve limanların inşası ile telekomünikasyon hizmetleri gibi) tamamlanması gibi konularda da işbirliği yapılması için zemin hazırlamaktadır.

Bölgesel ticaret anlaşmaları vasıtası ile iç politika bakımından sıkıntı yaratabilecek pek çok konuda daha kolay karar alınabilmesi mümkün olabilmektedir. Buna örnek olarak, AB'ne adaylık süreçleri devam eden Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinin yeniden yapılanma faaliyetleri esnasında alınmakta olan kritik iç politika kararları gösterilebilir. Dördüncü ve sonuncu politik neden ise, bölgeselleşme ile, uluslararası arenada artan pazarlık gücüdür. Bu politik gerekçe, özellikle gelişme yolundaki ülkelerin gitmekte olduğu bölgeselleşme hareketlerinde önemli rol oynamaktadır.

Bir bölgesel ticaret anlaşmasının başarısı genel olarak tarafların birbirlerine olan ticaretinin artışı ile ölçülmektedir. Oysa ki, görünürde akılcı olan bu ölçüt, bölgeselleşmenin getirdiği gerçek ekonomik etkiyi analiz etme hususunda yetersiz kalmaktadır. Bir diğer ifade ile, bir bölgesel ticaret anlaşmasının gerçek anlamdaki başarısı, ticaret yaratıcı veya ticaret saptırıcı etkilerinin toplamı ile ölçülmelidir. Bu da esasen söz konusu anlaşmanın detayları bağlamında incelenmesi gereken bir husustur. İlgili anlaşmalarda menşe kuralları ve ticarete engel yaratan diğer konular ne kadar etraflı kapsanıyor ise ve tercihli muameleye konu sektörlerin sayısı ne denli fazla ise, ticaret saptırıcı etkinin minimum düzeyde kalacağı söylenebilir. Bu noktada, BTA'na ilişkin DTÖ kural ve usullerinin oynadığı disipline edici rolü de hatırlatmakta fayda görülmektedir.

IV. “Yeni Bölgeselleşme” Olgusunun Bir Değerlendirmesi

Son dönemde tamamlanan BTA'ların kompozisyonuna bakıldığında, coğrafi yakınlık, kültürel benzerlikler ve yine benzer ekonomik gelişmişlik düzeyi gibi faktörlerin önemini yitirdiği göze çarpmaktadır. Ayrı kıtalardan, gelişmiş ve gelişme yolundaki ülkeleri bir araya getiren anlaşmaların sayısı artarken, GB'nden ziyade STA akdedilmesi cihetine gidildiği görülmektedir.

Kapsam olarak ele alındığında, BTA'nın, örneğin OECD ülkelerinde, sanayi ürünlerinin tarifelerinde önemli indirimler yapılmasına, piyasaların küreselleşmesine, hizmetler ticareti, yabancı yatırımlar ve rekabet gibi konuların ele alınmasına hizmet ettiği

söylenbilir. Böyle olmakla beraber, genel olarak, gerek bölgesel gerek çok taraflı düzeyde, tarife dışı engellere yönelik kuralların yeterli olmadığı görülmektedir.

İç içe geçmiş BTA ağı, kıtalararası olma özelliği taşıyan çok sayıda yeni anlaşmayla beraber, komşu ülkeler arasında vaki geleneksel bölgeselleşme kavramının ötesine geçmekte, verilmekte olan tavizler yoluyla, dünya ticaretinin daha da serbestleşmesine katkı sağlanmaktadır. Yine de, bölgesel anlaşmalara taraf olan ülkelerin ve ürün kapsamının mahiyeti, ayrımcılık yapıldığı iddialarına da neden olarak, uluslararası ticari ilişkileri daha da karmaşık hale getirmektedir.

a) Bölgesel Ticaret Anlaşmalarının DTÖ Bakımından Genel Bir Değerlendirmesi

BTA'nın önemi arttıkça, dünya ticaret sistemi, çok taraflı (multilateral) olmaktan ziyade, çok bağlantılı (multi-tier) hale gelmektedir. Her ne kadar, çok taraflı düzenin merkezinde DTÖ yer alsada da, DTÖ kadar küresel olmayan bölgesel inisiyatifler kapsamında ticareti serbestleştirmek üzere yapılan girişimler, DTÖ'nün, yine ticaretin serbestleştirilmesi doğrultusunda MFN bazında göstermekte olduğu çabaların yanı sıra devam etmektedir. GATT'ın kurucularının, en başta iyimser bir şekilde ortaya koydukları gibi, söz konusu bölgesel inisiyatiflerin çok taraflı çabalara katkı sağlayacağı düşünülse dahi, çok taraflı ticaret sistemi kapsamında öngörülen usul ve kurallardan farklılık arz eden usul ve kurallar öngören bölgeselleşme hareketleri, yakın gelecekte, çok taraflı sistem bakımından "hukuki bir karmaşaya (regulatory gridlock)" neden olabilirler.

b) Mevcut DTÖ Kuralları ve Bölgesel Ticaret Anlaşmaları

Tarifeler ve diğer korumacı yaklaşımların yürürlükte olmasının nedeni, devletlerin serbest ticaretin ekonomik etkinlik hususundaki olumlu etkilerinin farkında olmamaları değildir. Serbest piyasa koşullarının hakim olması, en azından kısa vadede, kazananlar kadar kaybedenlerin de ortaya çıkmasına sebebiyet vererek iç politik kaygıları gündeme getirmektedir. Bir diğer ifade ile, iç piyasaya yönelik olarak faaliyet gösteren, etkinliği az sektörler, ithalatın kısıtlanmasına yönelik baskı oluşturmak suretiyle, gerek çok taraflı gerek bölgesel gerekse tek taraflı serbestleştirme hareketlerine direnç göstermektedirler. Bu nedenle, iç politik kaygılarla uluslararası çıkarları bir noktada uzlaştıracak ara yöntemlere her zaman ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu politik ihtiyaç, esasen DTÖ'nün BTA'larına ilişkin maddeleri kaleme alınırken de dikkat edilmiş bulunan bir husustur. GATT 1994'ün XXIV. Maddesi, bölgesel anlaşmalara gidilirken tarifelerin karşılıklı olarak kaldırılması konusunu ticaretin esaslı bir bölümü (substantially all trade) kavramı ile sınırlı tutmaktadır. Bu kavram, bazı hassas sektörlerin, genellikle de tarımın anlaşma kapsamı dışına çıkarılabilmesi maksadıyla kullanılmaktadır. Diğer bir önemli hüküm, tarifeler ve ticaretle ilgili diğer düzenlemelerin toplu etkisinin gümrük birliklerinin oluşturulması öncesinde ve sonrasındaki karşılaştırması neticesinde, üçüncü ülkeler bakımından daha kısıtlayıcı uygulamalara gidilmemesi şartını getirmektedir. Benzer bir hüküm STA'lar için de geçerlidir. Ayrıca, BTA'nın tam manası ile yürürlüğe girmesi için 10 yıllık bir geçiş dönemi imkanından da yararlanılabilmektedir. Bu geçiş döneminin istisnai bazı durumlarda uzatılabilmesi de ihtimal dahilindedir. Hizmetler Ticareti Genel Anlaşması'nın hizmetler konusundaki ekonomik entegrasyon anlaşmalarına ilişkin V. Maddesi, esasen, GATT 1994'ün XXIV. Maddesine benzer mahiyette hükümler içermektedir.

Yukarıda sözü edilen esneklikler, diğer bir ifade ile, sektörel kapsam, BTA akdedildikten sonra ulaşılan koruma düzeyi ve yine anlaşmaların tümüyle uygulamaya konulması için tanınan geçiş dönemleri, BTA'nın DTÖ kuralları ile ne ölçüde uyumlu olduğu konusunda, pek çok sorun ve karışıklığı da beraberinde getirmiştir. Hatta, bu sorunlar, "sistemsel meseleler (systemic issues)" olarak adlandırılarak, BTA Komitesi'nde ayrıca görüşülmeye başlanmışlardır. Yine de, daha önce belirtilmiş bulunan üç esnekliğin, politik kaygılar ile üçüncü tarafların çıkarlarını korumaya yönelik DTÖ kuralları arasında bir denge oluşturmak bakımından önemli olduğu söylenebilir. DTÖ'nün, Katar'ın başkenti Doha'da, 9-14 Kasım 2001 tarihlerinde gerçekleştirilen IV. Bakanlar Konferansı sonucunda kabul edilen Deklarasyon uyarınca kurulan ve ilk toplantısını 28 Ocak 2002 tarihinde gerçekleştiren Ticaret Müzakereleri Komitesi'nin altında faaliyet göstermek üzere, bölgesel ticaret anlaşmalarından kaynaklanan "sistemsel meseleleri" çözmek üzere bir müzakere grubu oluşturulmuştur.

BTA ile ilgili bir diğer önemli konu, tercihli menşe kurallarıdır. Halihazırda, DTÖ Menşe Kuralları Anlaşması ve genel şeffaflık hükümleri bu hususta ayrıntılı bir düzenleme içermediğinden, GB'ne veya STA'na giden üye ülkeler, tercihli menşe uygulamaları konusunda neredeyse sınırsız bir özgürlüğe sahip bulunmaktadır. Bu durum, söz konusu uygulamaların gerek bölgeselleşme kapsamında gerek çok taraflı düzeyde, kolaylıkla korumacı amaçlarla kullanılmasına da neden olabilmektedir.

c) Bölgesel Ticaret Anlaşmaları Komitesi

DTÖ Genel Konsey'i, Şubat 1996'da Bölgesel Ticaret Anlaşmaları Komitesi (BTAK)'ni ihdas etmiştir. Bu Komite'nin iki amacı, münferit bölgesel anlaşmaların incelenmesi ve bu anlaşmaların kendi aralarındaki ilişkiler ile çoktaraflı ticaret sistemine etkilerinin değerlendirilmesi olarak belirtilmiştir.

14 Aralık 2006 tarihinde alınan Genel Konsey Kararı ile ihdas edilen "Şeffaflık Mekanizması" uyarınca, BTAK'nin görevleri esaslı bir şekilde değiştirilmiştir.

Genel Konsey tarafından ihdas edilen bu mekanizma, tüm BTA'lara uygulanmak üzere oluşturulmuştur. Bu yeni mekanizma, tüm BTA'lar için "erken duyuru" yapılmasını ve DTÖ'ye bildirimde bulunulmasını öngörmektedir. DTÖ üyesi ülkeler, bildirim yapılmış olan BTA'ları, DTÖ Sekreteryası'na yapılacak "veri sunumu" temelinde değerlendireceklerdir.

BTAK, GATT'ın XXIV. Maddesi, GATS'ın V. Maddesi ve "enabling clause" hükümleri kapsamında akdedilmiş olan BTA'larını değerlendirmektedir.

Şeffaflık mekanizması geçici bir süre için öngörülmüştür. DTÖ üyesi ülkeler, şeffaflık mekanizmasının tesisine ilişkin Kararı gözden geçirecek, gerekirse değiştirecek ve Doha Turu'nun genel sonuçlarının bir parçasını teşkil edecek şekilde daimi bir mekanizma ihdas edeceklerdir.

BTALarda "Şeffaflık Mekanizması" (SM) nin Uygulanmasına İlişkin Prosedür

A) Erken Duyuru

Yeni BTA'lar akdetmek üzere müzakerelere başlayan DTÖ üyesi ülkeler, bu müzakereler hususunda DTÖ Sekreteryası'nı bilgilendirmelidir. Yeni akdedilmiş BTA'lara taraf olan üye ülkeler, Anlaşma hakkında Sekreteryayı bilgilendirmelidir. Bu kapsamda,

Anlaşma'nın resmi adı, kapsamı, imza tarihi, yürürlüğe girişine dair muhtemel tarih, ilgili temas noktaları ve/veya internet siteleri, ve Anlaşmayla ilgili gizli niteliği bulunmayan her türlü bilgiyi Sekreteryaya'ya iletmeleri beklenmektedir.

Üyelerin, yeni müzakereler veya yeni akdedilmiş BTA'lar ile ilgili bilgileri, ilgili basın bildirisinin bir örneğini veya bilginin temin edilebileceği resmi internet sitesinin adresini elektronik ortamda, örn. e-posta ile, Sekreteryaya'nın BTA bölümüne iletmeleri desteklenmektedir.

Sekreteryaya, temin edilen bu bilgileri DTÖ internet sitesinde yayımlamakta ve düzenli olarak DTÖ üyesi ülkelere bir özet göndermektedir.

B) Bildirim

Üyeler tarafından akdedilmiş olan BTA'larının bildirimini mümkün olan en kısa sürede yapılması gerekmektedir. Genel kural olarak, tarafların BTA'nı onaylamalarından veya herhangi bir tarafın Anlaşma'nın ilgili bölümlerini uygulamaya başlamasından önce bildirimde bulunulmalıdır.

Taraflar, BTA'nın bildirimini DTÖ'nün hangi hükümlerine uygun olarak yapıldığını belirtmeli ve Anlaşma'nın tam metni ile tüm ilgili ekleri, takvimleri, ve protokolleri, DTÖ'nün resmi dillerinden birinde sunmalıdır. Bu tür bildirimler için elektronik ortam tercih edilmektedir. Üye ülkelerin, BTA'nın bildiriminde, DTÖ bünyesinde mutabakata varılmış olan formata uygun şekilde bilgi sunmaları desteklenmektedir.

BTAK, GATT'ın XXIV. Maddesi, GATS'ın V. Maddesi ve enabling clause hükümlerine dayanarak akdedilmiş olan BTA'lar itibariyle ŞM'nin uygulanmasından sorumludur.

C) Şeffaflığın Arttırılmasına Yönelik Prosedür

Bildirimde bulunulmuş BTA'larının incelenmesinin normal olarak, bildirim tarihinden itibaren bir yıl içerisinde tamamlanması öngörülmektedir. DTÖ Sekreteryası, bildirim yapıldığı zaman, Taraflar ile danışarak, incelemenin tamamlanmasına yönelik takvimi ayrıntılı ve net bir şekilde belirleyecektir. BTA'nın Tarafları, BTA ile ilgili olarak talep edilen bilgiyi, öngörülen formatta ve tercihen elektronik ortamda, Anlaşma'nın bildirimini yapılmasından itibaren 10 hafta (BTA'nın sadece Gelişme Yolundaki Ülkeler arasında akdedilmiş olması durumunda 20 hafta) içerisinde Sekreteryaya sunmak durumundadır.

Genel kural olarak, her bir BTA'nın incelenmesi, tek bir toplantıda gerçekleştirilecektir. Her türlü ek bilgi değişiminin yazılı formatta yapılması gereklidir. DTÖ Sekreteryası'nın veri sunumunun ve Taraflarca sunulan diğer tüm ek bilginin, DTÖ'nün resmi dillerinden birinde, ilgili BTAK toplantısından en az sekiz hafta önce duyurulması gereklidir.

İncelenecek BTA ile ilgili üye ülke görüşleri veya soruları, BTAK toplantısından en az dört hafta önce yazılı olarak Sekreteryaya'ya iletilecek ve gerek sorular gerekse cevaplar, BTAK toplantısından en az üç iş günü önce tüm üye ülkelere dağıtılacaktır.

D) Müteakip Bildirimler ve Raporlama

BTA'nın uygulanmasını etkileyen herhangi bir değişiklik veya yürürlükteki bir BTA ile ilgili bir işlem, ilgili değişikliğin ortaya çıkışından itibaren en kısa sürede DTÖ Sekreteryası'na bildirilmek durumundadır. Taraflar, değişikliğin mahiyetine ilişkin özet bir bilginin yanısıra, tüm ilgili belge, takvim, ek ve protokolleri, DTÖ'nün resmi dillerinden birinde ve mümkün olması durumunda elektronik ortamda Sekreteryaya'ya iletceklerdir.

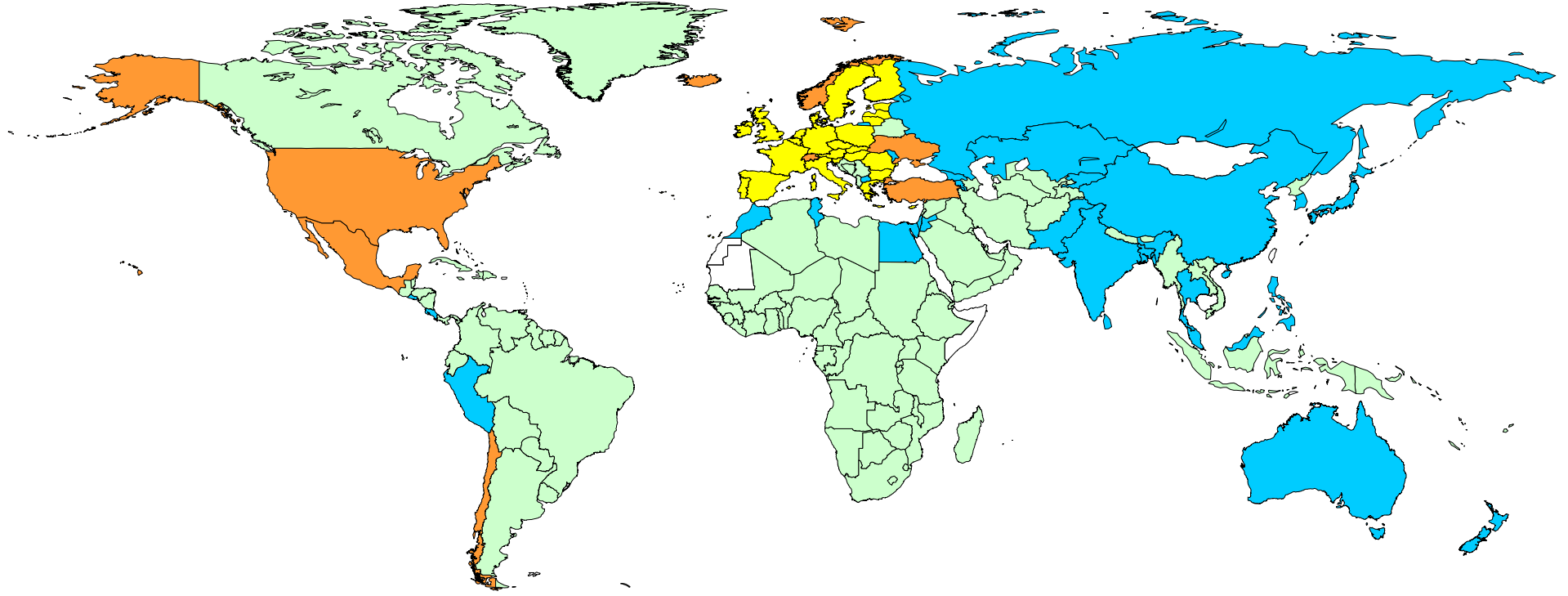
BTA'nın uygulama döneminin sona ermesi durumunda, Taraflar, BTA'nın bildiri sırasında belirtilmiş olan liberalizasyon taahhütlerine ne derece ulaşıldığı hususunda DTÖ Sekreteryası'na kısa bir yazılı rapor sunacaklardır.

E) Veri Özeti Hazırlanması

ŞM uyarınca, Sekreteryaya, 31 Aralık 2006 tarihinden önce BTA Komitesi tarafından veri incelemesinin tamamlanmış olduğu BTA'lar itibariyle, Anlaşmaların özelliklerini belirtecek şekilde bir "veri özeti" hazırlayacaktır.

14 Aralık 2006 tarihinde ihdas edilen ŞM uyarınca halihazırda 42 BTA'nın incelemesi yapılmış bulunmaktadır.

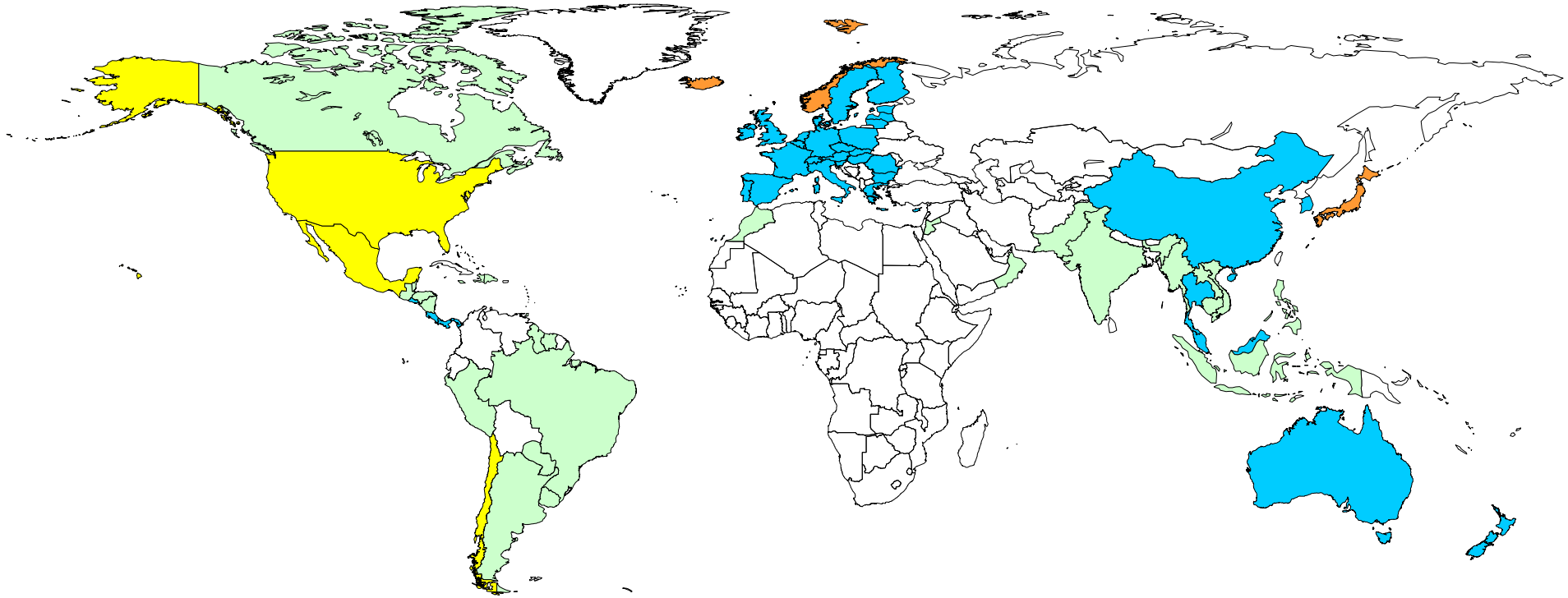
**OCAK 2009 İTİBARI İLE BTA'NIN TARAFLARI *
(MAL TİCARETİ)**

1 to 4 **5 to 9** **10 to 19** **20 to 26**

* Bildirimi yapılmış ve yürürlükte.

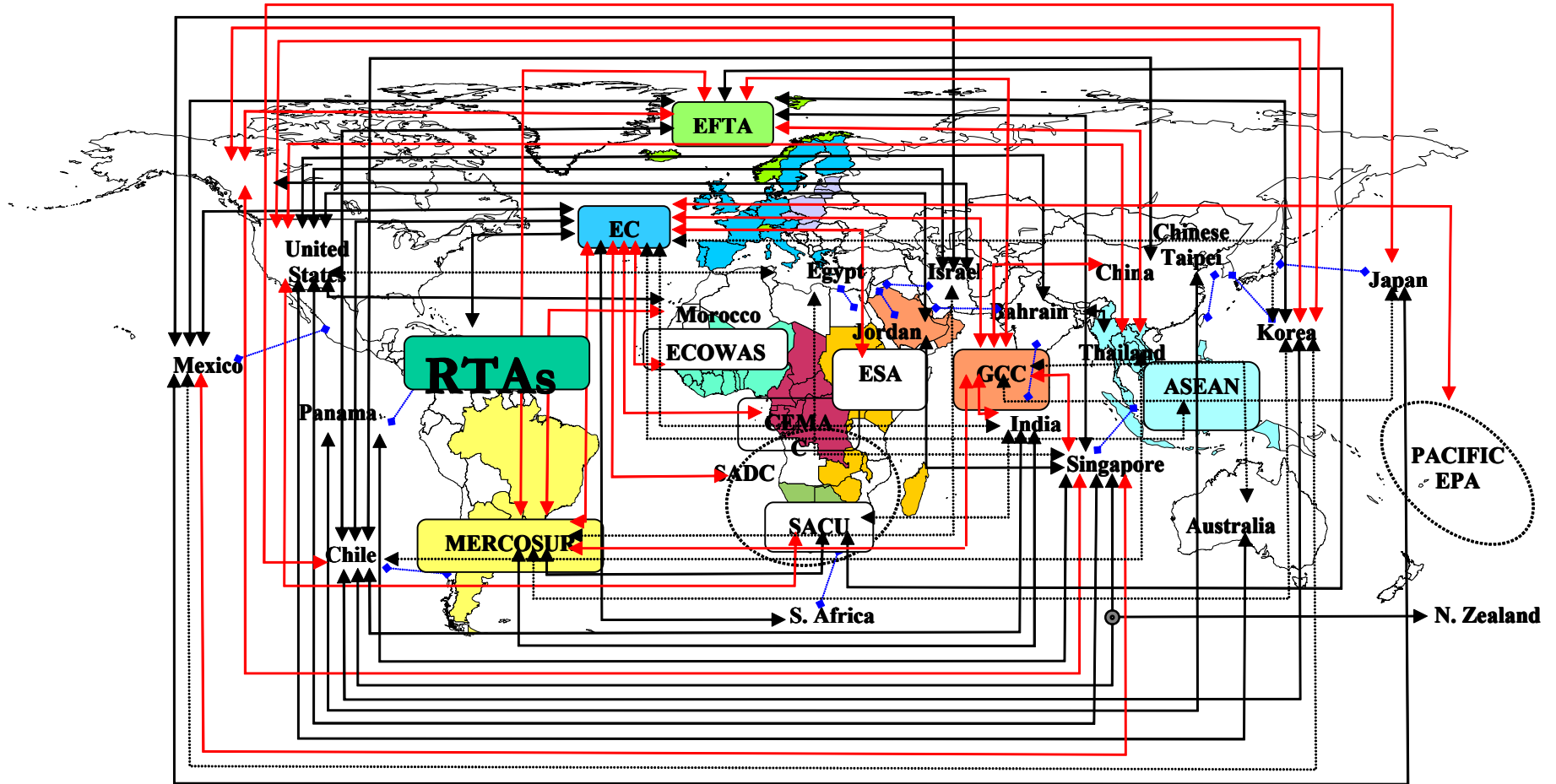
OCAK 2009 İTİBARI İLE BTA'NIN TARAFLARI * (HİZMET TİCARETİ)

1 to 2 3 to 5 6 to 8 9 to 13

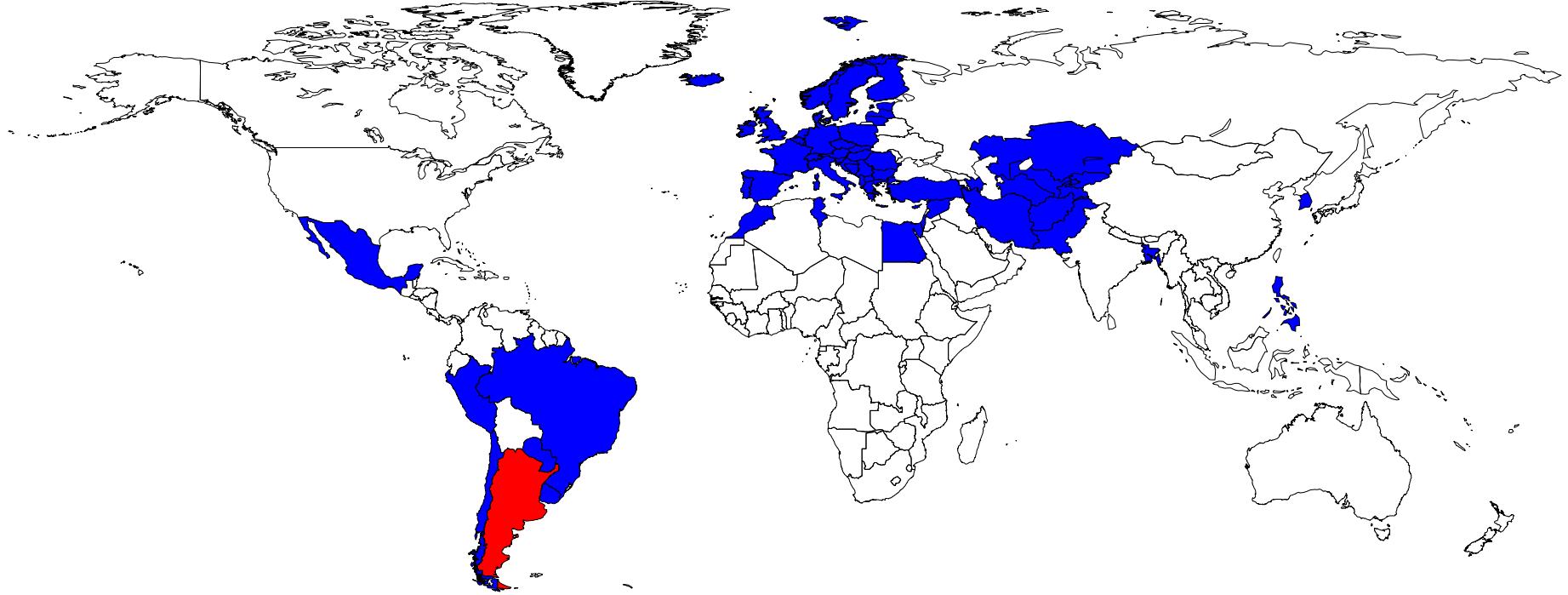
* Bildirimi yapılmış ve yürürlükte.

BÖLGESEL TİCARET ANLAŞMALARI AĞI (OCAK 2009)

- Akdedilmiş / Yürürlükte
- Müzakere Edilen
- Planlanan

DTÖ KAYITLARINA GÖRE TÜRKİYE’NİN BÖLGESEL TİCARET ANLAŞMALARI (OCAK 2009)

- **Yürürlükte Olanlar**
- **Müzakeresi Devam Edenler**
- **Ticaret Müzakeresi Protokolü**